

УДК 338.439.02

Голюкова К.П.

старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Інституту ділового адміністрування

СТАН ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу стану продовольчої безпеки України. Представлений у офіційній методиці набір індикаторів не розкриває можливі загрози продовольчої безпеки через невідповідність прожиткового мінімуму та гарантованих державою мінімальних соціальних виплат. Конкретизовано розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування домогосподарствами України з урахуванням розміру споживчого кошику.

Ключові слова: продовольча безпека, індикатори, соціальні стандарти, прожитковий мінімум, споживчий кошик.

Голюкова Е.П. СОСТОЯНИЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена анализу состояния продовольственной безопасности Украины. Представленный в официальной методике набор индикаторов не раскрывает возможные угрозы продовольственной безопасности через несоответствие прожиточного минимума и гарантированных государством минимальных социальных выплат. Конкретизирован расчет индикатора достаточности потребления продуктов питания домохозяйствами Украины с учетом размера потребительской корзины.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, индикаторы, социальные стандарты, прожиточный минимум, потребительская корзина.

Golikova K.P. STATE OF FOOD SECURITY IN UKRAINE: SOCIO-ECONOMIC ASPECT

The paper analyzes the state of food security in Ukraine. The set of indicators, which is presented in the official methodology, does not reveal the possible threats of food security because of non-subsistence level and state-guaranteed minimum of social benefits. Calculation of indicator of food consumption adequacy by Ukrainian households is concretized. It is given with the account of the size of the consumer basket.

Keywords: food security indicators, social standards, subsistence minimum, consumer basket.

Постановка проблеми. Проголошення України правовою та соціальною державою зумовило встановлення низки обов'язків держави перед її громадянами. Насамперед це спрямованість діяльності країни у напрямку забезпечення населення споживчими продуктами харчування в необхідній кількості та відповідної якості.

Однак наявності продовольства ще недостатньо. Необхідно створити такі економічні умови і досягнути такого рівня доходів та цін на продовольчі товари, за яких була б гарантована доступність їх для населення [1, с. 128]. При цьому початковим критерієм повинен стати показник достатності споживання продовольства, розрахований з урахуванням соціальних стандартів. Оскільки лише соціально-економічний підхід в оцінці індикаторів продовольчої безпеки дає змогу своєчасно виявити чинники, які впливають на зниження обсягів споживання продовольчих товарів відповідно до фізіологічних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна складова продовольчої безпеки України набуває дедалі більшої актуальності серед вітчизняних учених-економістів. Серед них виділимо таких науковців, Р.П. Мудрак [2], С.О. Корецька, які займаються виявленням причин доцільності створення належного соціального середовища при забезпеченні продовольчої безпеки. В.М. Трегобчук, П.А. Лайко [3] аналізують світовий досвід, порівнюють його з вітчизняними реаліями, а також окреслюють тенденції продовольчого забезпечення населення країни на перспективу. О.С. Щецкович [4] розглянула фізіологічні норми споживання продовольства на основі соціально-економічного підходу. Характеристику сучасного стану продовольчої безпеки та рівня продовольчої доступності зустрічаємо у працях Б. Пасхавера [5].

Серед науковців, у працях яких висвітлені проблеми бідності, малозабезпеченості, механізм формування достатнього рівня прожиткового мінімуму,

варто відзначити І.С. Андрієнко, А.В. Більбот, Е.С. Бондареву, Д.Є. Кожевнікова, В.Л. Стрепко, С.М. Синчук та інших.

Попри велику кількість наукових праць, опублікованих за даною темою, вона завжди залишатиметься актуальною через змінність соціально-економічних умов розвитку суспільства, пов'язаних із прагненням до соціального благополуччя, однією з головних ознак якого є формування національної системи продовольчого забезпечення.

Не вирішена раніше частина загальної проблеми полягає у тому, що сучасна нормативно-правова база оцінювання стану продовольчої безпеки не враховує соціальні стандарти, зокрема споживчий кошик, прожитковий мінімум тощо, при розрахунку індикаторів продовольчої безпеки.

Постановка завдання. Проаналізувати стан продовольчої безпеки України за допомогою індикатора достатності споживання продовольства з урахуванням соціальних стандартів.

Виклад основного матеріалу. В узагальненому вигляді стан продовольчої безпеки країни визначається: фізичною доступністю продовольства – наявністю продуктів харчування на всій території країни у кожний момент часу та в необхідному асортименті; економічною доступністю продовольства – рівнем доходів незалежно від соціального статусу й місця проживання громадянина, що дає змогу здобувати продукти харчування, принаймні, на мінімальному рівні споживання; безпекою продовольства для споживачів – запобіганням виробництва, реалізації та споживання неякісних харчових продуктів, здатних завдати шкоди здоров'ю населення [6, с. 36].

Оцінка фізіологічної потреби населення України в продовольстві, яка використовується для розрахунку базових показників аграрної політики – самозабезпечення і забезпечення, вимагає використання великої кількості даних із залученням експертів з різних галузей знань: економіки, медицини, науки про хар-

чування, хімії та ін. [4, с. 122]. Кількість і якісний склад споживчих продуктів харчування є основними чинниками, які визначають стан здоров'я людини.

Оцінка стану продовольчої безпеки визначається індикаторами, які наведені в Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» № 1041 від 05.12.2007 та проекті Закону України «Про продовольчу безпеку», який вперше був прийнятий 22 грудня 2011 р. Але закон не вступив в дію, а був відхилений 10.01.2012 Президентом України. І коло окреслених питань залишається невирішеним.

Вкрай низький попит населення на продовольство спостерігається в період фінансової кризи. У такій ситуації рівень самозабезпечення продовольством визначається не повнотою задоволення зниженого платоспроможного попиту населення на продовольство, а лише рівнем задоволення в ньому нормативної потреби споживання основних продуктів харчування. В перспективі, якщо в країні будується соціально орієнтована економіка, прогресивний її розвиток під впливом регулюючої ролі держави забезпечується зближенням платоспроможного попиту населення на продукти харчування до раціональної, рекомендованої медициною норми [2, с. 53].

Забезпечення продовольчої безпеки на рівні домашніх господарств пов'язано з доходами на душу населення. Низький рівень доходів населення призводить до того, що коливання цін безпосередньо позначається на продовольчому становищі найбільш вразливих верств не лише в місті, але і в сільській місцевості. У цілому ряді країн власники дрібних ділянок землі є чистими покупцями продовольства, не забезпечують себе продуктами за рахунок своїх ділянок.

Існує декілька способів визначення забезпеченості продовольчими продуктами населення. Це показники: забезпеченості продуктами для підтримки необхідної фізичної активності, показники ваги і зростання людей, утримання в споживаних продуктах поживних і мінеральних речовин, спроможності населення придбати необхідні продукти харчування. До останніх відноситься рівень прожиткового мінімуму [1, с. 139].

Прожитковий мінімум є показником обсягу і структури споживання найважливіших матеріальних благ і послуг на мінімально допустимому рівні, що забезпечує умови підтримки активного фізичного стану дорослих, соціального і фізичного розвитку дітей і підлітків. У поняття прожиткового мінімуму включений набір продуктів харчування, розрахований на основі мінімальних розмірів споживання [4, с. 123-124].

Взагалі, у частині науково-методичних підходів до проблеми встановлення величини прожиткового мінімуму, як і до інших, тісно пов'язаних з нею питань, українська економічна наука і практика сильно відстали.

Водночас у багатьох країнах методика визначення таких норм постійно вдосконалюється. Так, у Російській Федерації, починаючи з 2013 р., уряд щороку встановлює прожитковий мінімум для суб'єктів Федерації, включаючи до його складу витрати на продовольчі та непродовольчі товари, а також на послуги у співвідношенні 50:25:25. Для порівняння: споживчий кошик у США складається з 300 найменувань продуктів і послуг, у Франції – з 250, у Великобританії – з 350, у Німеччині – з 475 товарів та послуг [7, с. 78].

Судячи з переліку товарів і послуг, які включаються до розрахунків при визначенні прожиткового мінімуму, в багатьох країнах під цим терміном розу-

міють уже не мінімальну потребу, а деяку відмінну від неї більшу величину. Це вже не прожитковий мінімум у його первісному трактуванні як межі бідності, а дохід, який відображає мінімальні норми споживання найманого працівника у даний конкретний період часу з урахуванням стану економіки країни [8, с. 842].

Прожитковий мінімум – це показник соціального характеру загальнонаціонального значення, проте він не враховується при визначенні рівня самозабезпечення населення України основними видами продовольства.

Сучасний розрахунок прожиткового мінімуму здійснювався відповідно до Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затвердженої Наказом Мінпраці, Мінекономіки та Держкомстату України (від 17.05.2000 р. № 109/95/157), виходячи з наборів продуктів харчування, мінімальних наборів непродовольчих товарів та послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів № 656 від 14 квітня 2000 року.

Вміст споживчого кошику був затверджений 14.04.2000 р. і жодного разу не переглядався. Проте, згідно із Законом України «Про прожитковий мінімум», набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення мають переглядатися не рідше одного разу на п'ять років [9]. Як наслідок, склад споживчого кошику не задовольняє мінімальні потреби людини.

Ані розмір споживчого кошику, ані фактичне споживання продуктів харчування в середньому за рік у розрахунку на одну особу за окремими продуктами не відповідає раціональним нормам споживання.

Вважається, що досить порівняти медичні норми з опублікованими Держкомстатом України показниками середньодушового споживання продовольства, щоб оцінити потреби України в конкретних продуктах харчування. Проте, як показує глибший розгляд цієї проблеми, подібне порівняння свідчить про поверхневе уявлення про цифри, на основі яких робляться узагальнюючі висновки [4, с. 137].

Запропонований офіційною методикою набір основних індикаторів продовольчої безпеки дозволяє кількісно охарактеризувати стан продовольчої безпеки країни. Втім, некоректно стверджувати, що розрахунок даних індикаторів дасть змогу здійснити повну та реальну оцінку стану продовольчої безпеки. Адже продовольча безпека залишається одним з найбільш складних характеристик соціально-економічного розвитку країни та кон'юнктури його продовольчого ринку. Представлений у офіційній методиці набір індикаторів не розкриває можливі загрози продовольчої безпеки через невідповідність прожиткового мінімуму та гарантованих державою мінімальних соціальних виплат (пенсії, стипендії, виплат, пов'язаних із втраченою працездатності, безробіттям тощо) [10, с. 96].

Методика розрахунку такого індикатора продовольчої безпеки, як достатність споживання продуктів харчування, потребує конкретизації, для уникнення помилкових уявлень про ті обсяги продовольства, які необхідні Україні. Тому ми пропонуємо при оцінці стану продовольчої безпеки України додатково проводити розрахунок вищезазначеного індикатора з урахуванням розміру споживчого кошику (табл. 1).

У 2012 році в Україні по більшості основних груп продовольства фактичне споживання знаходилося на рівні, або вище раціональних норм. Як і в попередні

Таблиця 1

Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування домогосподарствами України

Група продуктів харчування	Рациональні норми споживання, рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ, кг	Споживчий кошук, кг	Фактичне споживання продуктів харчування, кг				Індикатор достатності споживання (за фактичним споживанням)				Індикатор достатності споживання (за споживчим кошком)
			Роки				Роки				
			2000	2005	2009	2012	2000	2005	2009	2012	
М'ясо та м'ясопродукти (в перерахунку на м'ясо)	80	53	39,6	52,8	49,7	54,4	0,50	0,66	0,62	0,68	0,66
Молоко та молочні продукти (в перерахунку на молоко)	380	148,5	205,2	260,4	212,4	214,9	0,54	0,69	0,56	0,57	0,39
Яйця, шт.	290	220	216	252	272	307	0,74	0,87	0,94	1,06	0,76
Картопля	124	95	124,8	115,2	133	140,2	1,01	0,93	1,07	1,13	0,77
Риба й рибпродукти	20	13	15,6	21,6	15,1	13,6	0,78	1,08	0,76	0,68	0,65
Цукор	38	37	42	43,2	37,9	37,6	1,11	1,14	1,00	0,99	0,97
Олія та інші рослинні жири	13	7,1	21,6	22,8	15,4	13	1,66	1,75	1,18	1	0,55
Хліб і хлібопродукти	101	123,4	128,4	123,6	111,7	109,4	1,27	1,22	1,11	1,08	1,22
Овочі, баштанні	161	110	114	109,2	137,1	163,4	0,71	0,68	0,85	1,01	0,68
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	64	30	37,2	45,6	53,3	0,33	0,41	0,51	0,59	0,71

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України

роки, фактичне споживання за продовольчими групами «хліб і хлібопродукти», «картопля» перевищує рациональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Розрахований індикатор достатності споживання (за споживчим кошком) свідчить про значне заниження норм споживання, що рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ. Відтак, це впливає на вартість прожиткового мінімуму та суперечить його змісту – забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я (ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум») (рис. 1).

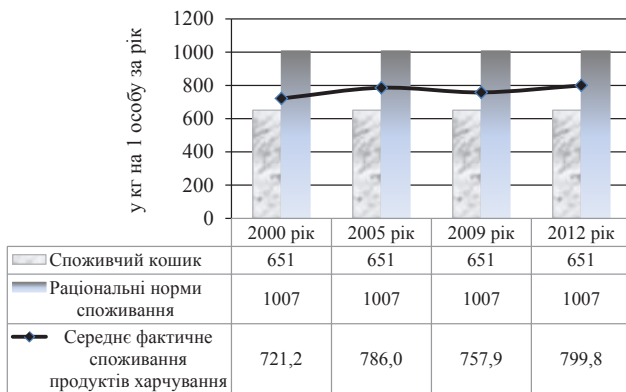

Рис. 1. Динаміка фактичного споживання продуктів харчування у порівнянні зі споживчим кошком та рациональними нормами споживання

Доступність для населення основних продуктів харчування можна оцінити, провівши аналіз частки витрат домогосподарств на харчування у співвідношенні з прожитковим мінімумом (рис. 2).

Протягом з 2000 до 2012 року частка сукупних витрат на харчування в структурі сукупних витрат має загальну тенденцію до зниження і за 12 років зменшилася на 13,8%. Водночас розмір прожиткового мінімуму у 2012 році відносно 2000 року збільшився більш ніж в чотири рази.

Проте витрати на харчування в доходах пересічного українця станом на 2012 рік складають близько

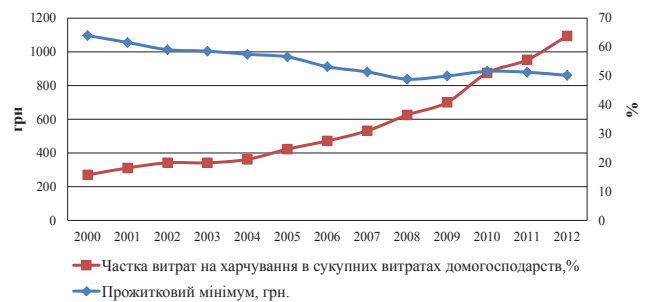

Рис. 2. Співвідношення частки витрат на харчування у сукупних витратах домогосподарств та прожиткового мінімуму

51% вартості всього споживчого набору, а в бідних сім'ях, де сукупні витрати дорівнюють прожитковому мінімуму, такий показник зростає до позначки 65,5% (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка частки витрат на харчування у сукупних витратах домогосподарств та у прожитковому мінімумі, %

Натомість в економічно розвинутих країнах – Швейцарії, Данії та Нідерландах – зазначені витрати не перевищують 20%, а у США та Німеччині – 10% [8, с. 845].

Звідси усвідомлення ролі соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, як основи для ви-

значення достатності споживання та самозабезпечення продуктами харчування населення України.

Висновки з проведеного дослідження. Вітчизняна та світова наукова думка залишає дискусійним питання визначення індикаторів та критеріїв продовольчої безпеки. Головним нормативно-правовим актом, що регламентує офіційне визначення стану продовольчої безпеки України, залишається затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки.

Офіційна методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки може бути удосконалена шляхом розрахунку показників з урахуванням соціальних стандартів, зокрема споживчого кошику та прожиткового мінімуму. У нормальних умовах мінімальний рівень оплати праці повинен відповідати вартості набору товарів і послуг, які входять до споживчого кошика, включаючи не тільки фізіологічні потреби, але й забезпечення кваліфікаційного зростання і розвитку творчого потенціалу працівника.

На закінчення необхідно підкреслити, що розрахунок індикатора достатності споживання за споживчим кошиком є мірилом реального стану продовольчої безпеки в Україні, це рівень, підвищення якого необхідно прагнути усіма можливими способами, а саме за рахунок ефективної політики підтримки доходів населення, що дозволить забезпечити динаміку їх зростання відповідно до темпів підвищення обсягів виробництва.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є уточнення розрахунку індикаторів оцінювання продовольчої безпеки України, а саме достатності запасів зерна у державних ресурсах, економічної доступності продуктів, диференціації вартості харчу-

вання за соціальними групами, ємності внутрішнього ринку окремих продуктів, продовольчої незалежності за окремими продуктами з урахуванням соціальних стандартів та їх використання у практичній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека : монографія / О.І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.
2. Мудрак Р.П. Структурні диспропорції національної економіки та продовольче забезпечення населення / Р.П. Мудрак // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 50-55.
3. Лайко П.А. Продовольча безпека в Україні й у світі / П.А. Лайко, М.Ф. Бабієнко, Є.А. Бузовський // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 8-14.
4. Щекочин О.С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України : монографія / О.С. Щекочин. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. – 278 с.
5. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2006. – № 4. – С. 43-50.
6. Резнікова О.С. Удосконалення механізму забезпечення продовольчої безпеки в Україні / О.С. Резнікова // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 35-38.
7. Звягільський Ю.Л. Рівень заробітної плати – індикатор ефективності програми економічних реформ / Ю.Л. Звягільський // Економіка України. – 2013. – № 4(622). – С. 73-84.
8. Сокол М.В. Прожитковий мінімум та його значення у формуванні якісної системи соціальних стандартів / М.В. Сокол // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 841-846 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12cmvccc.pdf>.
9. Закон України «Про прожитковий мінімум» : від 15.07.1999 р., № 966-XIV // ВВР України. – 1999. – № 38. – Ст. 348.
10. Морозюк Н.С. Індикатори оцінювання продовольчої безпеки / Н.С. Морозюк // Управління проектами та Розвиток виробництва : зб. наук. праць. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 2(42). – С. 92-97. – Режим доступу : <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/42/12mnsopb.pdf>.

УДК 330.322

Голобородько Т.В.
*старший викладач кафедри інноваційного менеджменту
та управління бізнес-процесами
Криворізького національного університету*

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТА ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті представлені основні результати діяльності сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області. Досліджені специфіка, стан та тенденції розвитку інвестиційних процесів в сільському господарстві. Проведена економічна оцінка ефективності інвестицій сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, сільське господарство, ефективність діяльності, ефективність інвестиційних процесів.

Goloborodko T.V. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА И ОПЫТ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье представлены основные результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий Днепропетровской области. Исследованы специфика, направления и состояние инвестиционных процессов в сельском хозяйстве. Проведена экономическая оценка эффективности инвестиций сельскохозяйственных предприятий Днепропетровской области.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, сельское хозяйство, эффективность деятельности, эффективность инвестиционных процессов.

Goloborodko T.V. ECONOMIC EVALUATION AND EXPERIENCE PROMOTION OF INVESTMENT PROCESSES IN AGRICULTURE IN DNIROPETROVSK REGION

The article presents the main results of agricultural enterprises in Dnipropetrovsk region. The specificity, status and trends of investment processes in agriculture are investigated. The economic evaluation of the effectiveness of farm investments in Dnipropetrovsk region is done.

Keywords: investment, investment attractiveness, agriculture, effectiveness of the efficiency of investment processes.